

Ionel Apostolatu, *Analogia – factor de organizare lexico-gramaticală. Cu privire la limba română*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2013, 389 p.

Adrian Chircu*

Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Str. Horea 31, 400202 Cluj-Napoca, România

Cartea pe care Ionel Apostolatu a publicat-o la una dintre editurile clujene reprezentative era de mult timp așteptată de către lingviștii români, deoarece aceștia se ghidau, în general, în interpretarea faptelor de limbă analogice, după lucrări teoretice mai vechi, apărute în străinătate, care nu dădeau prea mult seamă de limba română și de specificul acesteia.

Fără îndoială, trebuie să recunoaștem, dintru început, că subiectul ales (lucrarea reprezintă o variantă prelucrată a tezei de doctorat, susținută la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, sub îndrumarea Prof. univ. dr. Stelian Dumistrăcel) nu a fost ușor de gestionat, mai ales că implicarea specialiștilor români în lămurirea unor aspecte legate de analogie nu a fost întotdeauna constantă, suficientă și eficientă.

Valorificând, prin urmare, ideile vehiculate în studii de lingvistică teoretică, Ionel Apostolatu reușește să ne ofere un studiu amplu, încheșat și bine ancorat în realitățile limbii române. De altfel, acesta ne avertizează, chiar în *Cuvîntul-înainte*, că își propune să abordeze analogia, într-o dublă perspectivă: „*pe de o parte, una teoretică, de clarificare și de sistematizare a conceptului și a termenului de analogie, luînd în discuție diferențele accepției care i s-au dat de-a lungul timpului în literatura de specialitate, cu toate controversele care au însoțit diversele interpretări ale acestui fenomen, iar, pe de altă parte, una demonstrativ-analitică, de evidențiere a modului de funcționare efectivă a analogiei în limba privită ca proces, cu aplicație asupra materialului limbii române*” (p. 9).

Cuvîntul-înainte (p. 9–16) are rolul de a limpezi unele temeri privitoare la analogie, anticipînd liniile directoare ale studiului și oferindu-ne multiple repere investigative, inclusiv bibliografice. Cercetarea întreprinsă se înscrie pe direcția studiilor sintetice, care dau seamă de numeroase fapte de limbă mai greu de înțeles, în care sînt antrenate nu numai perspectivele diacronică și sincronică, ci și știința autorului de

a selecta fapte de limbă elocvente.

Încă din primele pagini ale celui dintîi capitol (17–141), Ionel Apostolatu dovedește că stăpînește în profunzime subiectul tratat, iar incursiunile în istoria ideilor lingvistice îl ajută să-și lămurească anumite aspecte referitoare la cadrul teoretic. Am remarcat, de altfel, și numărul mare de cunoștințe de lingvistică generală și de filozofia limbajului, care ajută la înțelegerea temei abordate. În viziunea autorului, fundamentele analogiei ar trebui căutate în Antichitate (Platon, Heraclit, Varro etc.) și în epocile ori curentele culturale ce vor urma, dintre care se detașează iluminismul (Rousseau, Diderot, Du Marsais, Smith etc.) și (post)romantismul (Grimm, Bopp, Curtius, Osthoff, Brugman).

La aceste prime surse, se adaugă cele moderne din secolul al XX-lea (Vendryes, Martinet, Coșeriu etc.). În demersul său, Ionel Apostolatu nu se mulțumește doar să prezinte teoriile predecesorilor, ci încearcă să le critice ori să le asimileze, cu scopul vădit de a-și construi un sistem care să-l ajute să analizeze pertinent fapte de limbă românești, care, după cum s-a precizat de nenumărate ori, s-au situat ori se situează sub semnul analogiei.

Toate aceste incursiuni bibliografice preliminare i-au permis să circumscrie cît mai bine fenomenul investigat și să se oprească, la finele capitolului, asupra contribuțiilor românești la teoretizarea ori la explicarea unor fapte de limbă, pe baza analogiei (3.2. *Scurtă privire asupra receptării conceptului de «analogie» în lingvistica românească și importanța acordată fenomenului în literatura de specialitate*), prin care încearcă să surprindă modul în care învățații din veacul al XIX-lea înțeleg, explică și aplică analogia în lingvistică. Chiar dacă primele ocurențe ale termenului analogie, la noi, nu sînt atestate în lucrări cu caracter lingvistic (matematică, filozofie, logică, pedagogie), autorul întrevide totuși care sînt accepțiunile aces-

* Adresă de corespondență: adrianchircu@yahoo.fr.

tuia.

Parcurea lucrărilor românești de gramatică din veacul pașoptist îi permit lingvistului gălățean să afirme că, „*cu sensul tehnic din lingvistică, termenul analogie se întâlnește pentru prima oară în literatura românească de specialitate la August Treboniu Laurian, în al său Tentamen Criticum, cea mai subiectivă gramatică a limbii române, contaminată de etimologism, în care se încearcă o reconstrucție ideală a limbii române, în forma considerată pură de către autor...*” (p. 118).

Lui Treboniu Laurian îi vor urma și alți lingviști și filologi (Timotei Cipariu, Aron Pumnul, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, Lambrior, Lazăr Șăineanu, Philippide, Sextil Pușcariu, Al. Graur), care au făcut apel la analogie, pentru a justifica o anumită formă ori regularizare în sistem, toți amintiți cu temeinicele lor contribuții de către Ionel Apostolatu, care încheie primul capitol prin a afirma că „*lingviștii români s-au dovedit destul de atașați de problema analogiei și, fără a cădea în vreuna din atitudinile extremiste care s-au manifestat în lingvistica europeană din secolul al XIX-lea și chiar de mai târziu, cu privire la efectele acestui fenomen, mulți dintre ei au apreciat-o la justa ei valoare, rezervându-i un loc important în procesul de formare și sistematizare a limbii, ca și în ansamblul manifestărilor lingvistice creatoare ale indivizilor vorbitori*” (p. 141).

În cel de-al doilea capitol (*Mecanismul analogiei și manifestările ei în diversele compartimente ale limbii române*), este atent observat modul în care analogia („*o formă analogică reprezintă, așadar, o formă (re) făcută după modelul uneia sau mai multor forme, conform unei reguli determinate*”) funcționează în cadrul sistemului limbii române, insistându-se, în special, asupra efectelor acesteia, în diferitele compartimente ale limbii: fonetic (forma *mîne* cu *i* analogic, de la plural, *mîne*); morfologic (*soră* – *surori*, prin analogie pluralul *sore* ‘infirmiere’); lexical (după substantive de tipul *crîșmăriță*, *morăriță* s-au format *bancheriță*, *barmaniță* etc.).

Tot în acest capitol, sînt avute în vedere și aspecte de ordin normativ, atent discutate, pe baza DOOM 2, care au rolul de a evidenția relația care se stabilește între norma lingvistică și analogie, cea care intervine „*în formularea unor reguli în baza cărora funcționează principiile ortografiei limbii române actuale*” (p. 170).

A treia parte a studiului (*Analogia – mecanismul de forță al creativității lexicale*) este dedicată exclu-

siv vocabularului limbii române, compartimentul cel mai dinamic al limbii, unde apar inovații multiple, pe baza analogiei. Probabil că, în româna contemporană, acesta este singurul compartiment în care analogia guvernează aproape exclusiv și în care abaterile și creațiile alternează unele cu celelalte (vezi subcapitolul 2. *Analogia lexicală – între abateri și creație lingvistică*). În sprijinul ipotezei sale, sînt aduse în discuție fapte de limbă actuale (în special, diferitele tipuri derivate, dintre care menționăm răspîndirea și funcționarea sufixului *-(i)adă*: *baroniadă*, *dosariadă*, *mizeriadă* etc.), care justifică opțiunea autorului pentru discuțiile abordate în acest capitol.

În cel de-al IV-lea capitol (*Analogia – factor de regularizare gramaticală*), Ionel Apostolatu urmărește, diacronic și sincron, modul în care a funcționat, în limba română, analogia de-a lungul vremii (de la latină la română, în limba română veche și în epoca modernă) și ce repercusiuni a avut aceasta în stabilizarea sistemului gramatical (nominal ori verbal).

Cauzele „reșezării” flexiunilor nominale și verbale au fost determinate de „*acțiunea a trei categorii de factori: transformările fonetice, analogia și tendința trecerii de la formele sintetice la cele analitice*” (p. 228). Chiar dacă majoritatea aspectelor investigate (de pildă, reducerea declinărilor—p. 235–242; simplificarea ori inovațiile din sistemul verbal—p. 256–288) au mai fost interpretate din diferite perspective, în paginile lucrărilor de specialitate, autorul are meritul de a le fi pus într-o altă lumină, care să-l ajute să observe fenomenul analogiei și să-și construiască adecvat teoria lingvistică aleasă.

Ultimul capitol, al V-lea (*Manifestări nesistematice ale analogiei*), este dedicat analizei unor fenomene strîns legate de funcționarea analogiei în cadrul sistemului, precum contaminația, hipercorectitudinea și etimologia populară, toate reprezentînd, inițial, devieri de la sistemul limbii, însă care se manifestă pregnant în epoci diferite sau în situații diferite, un rol important avîndu-l, fără îndoială, vorbitorul, cel care, din diferite rațiuni, face apel (conștient sau nu) la fenomenele amintite. Și în acest ultim capitol, am observat o teoretizare cumpătată și o selectare obiectivă a exemplurilor, ceea ce asigură o lectură plăcută și o asimilare rapidă a informației.

În succintele *Concluzii*, autorul sintetizează aspectele discutate și relevă punctele forte ale lucrării, care vor reprezenta, cu certitudine, repere în descrierea faptelor de limbă de ieri și de astăzi. Am avut

în fața noastră o carte plină de învățăminte lingvistice, ușor de citit, cu exemple clare, care se rețin cu ușurință. Detaliile autorului au fost lămuritoare, iar argumentarea, sobră și doctă. Am remarcat, în permanență, dorința autorului de a acoperi toate aspectele și de a profita din plin de ideile răspândite în bibliografia de specialitate.

Sîntem convinși că studiul lingvistului gălățean

nu va rămîne fără ecou în interpretarea faptelor de limbă și că avem de-a face cu un filolog matur, care știe să filtreze informația asimilată și, atunci cînd e necesar, să o analizeze cu un ochi critic. Cartea este, fără îndoială, una valoroasă și va deschide noi căi de cercetare în domeniul lingvisticii teoretice ori în cel al lingvisticii aplicate.